

Кондаурова Христина Вадимівна

*аспірантка кафедри загального мовознавства,
класичної філології та неоелліністики*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Кондаурова Кристина Вадимовна

*аспірантка кафедри общего языкознания,
классической филологии и неоеллинистики*

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Kondaurova Khrystyna

*Postgraduate Student of Department of General Linguistics
and Classical Philology of the*

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**СПЕЦИФІКА ГРАМАТИЧНИХ ТА СТИЛІСТИЧНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ МОВИ ПРАВА ЛАТИНСЬКОМОВНИХ
ЗАКОНОДАВЧИХ ДОКУМЕНТІВ**

**СПЕЦИФИКА ГРАММАТИЧЕСКИХ И СТИЛИСТИЧЕСКИХ
ОСОБЕННОСТЕЙ ЯЗЫКА ПРАВА ЛАТИНСКОЯЗЫЧНЫХ
ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ ДОКУМЕНТОВ**

**SPECIFICITY OF GRAMMATICAL
AND STYLISTIC FEATURES OF THE LEGAL LANGUAGE
OF THE LATIN LEGISLATIVE DOCUMENT**

Анотація. Робота присвячена розгляду та характеристиці основних граматичних та мовностилістичних особливостей мови права, які притаманні латинськомовному законодавчому документі, а саме папській буллі, капітулярію, хартії, едикту, декрету, універсалу та привілею.

Ключові слова: мова права, законодавчий документ, булла, капітулярій, хартія, едикт, декрет, універсал, привілей.

Аннотация. Работа посвящена рассмотрению и характеристике основных грамматических и лингвостиллистических особенностей языка права, которые присущи латинским законодательным документам, а именно папской булле, капитулярью, хартии, эдикту, декрету, универсалу и привилегии.

Ключевые слова: язык права, законодательный документ, булла, капитулярій, хартия, эдикт, декрет, универсал, привилегия.

Summary. The work is devoted to the consideration and description of the main grammatical and linguistic features of the legislative language, which are inherent in the Latin legislative document, namely the papal bull, capitularies, charts, edicts, decrees, universals and privilege.

Key words: law language, legislative document, bulla, capitulary, chart, edict, decree, universal, privilege.

Мова права — одна з професійних мов, що виникли на основі літературної національної мови (поряд з мовами медицини, техніки, мистецтва тощо). Вона містить у собі низку відносно самостійних видів: мову законодавства і підзаконних правових актів, мову правозастосовної практики, мову юридичної науки і юридичної освіти, мову

юридичної журналістики та ін. Крім того, предметна специфіка галузей права визначає додаткові особливості кожної з цих підмов, які у свою чергу також підрозділяються на декілька видів — мови цивільного, кримінального, міжнародного права тощо, мови відповідних видів судочинства та ін. [1, с. 67].

Мета дослідження — виявлення граматичних та мовно-стилістичних особливостей мови права латинськомовних законодавчих документів.

Об'єктом є тексти латинськомовних законодавчих документів.

Предметом дослідження виступають граматичні та мовно-стилістичні характеристики латинськомовних законодавчих актів.

Існує багато визначень поняття «мова права». Більшість із них характеризують дану одиницю лінгвістичного знання як функціональну трансформацію нормативних висловлювань доправового соціального регулювання і є соціально та історично обумовленою системою способів словесного вираження понять і категорій, які виробляються та застосовуються для врегулювання поведінки учасників суспільних відносин [3, с. 154].

Мова права являє собою соціально і історично обумовлену систему способів і правил словесного вираження понять і категорій, вироблених і застосовуваних з метою правового регулювання поведінки суб'єктів суспільних відносин. При використанні юридичної мови слід враховувати, що при виконанні своїх функцій задіюються не тільки правові засоби, а й засоби лінгвістики, при цьому юридична мова потрапляє під їх обопільний вплив. Можна сказати, що юридична мова — це система, в якій мова є засобом реалізації права [3, с. 208].

Юридична енциклопедія надає таке тлумачення даної дефініції: «Мова права (юридична мова) — це функціональний різновид літературної мови, що має відповідні стилістичні та структурно-жанрові риси, зумовлені специфікою правової сфери та її комунікативно-професійними потребами. Мова права — одне з найважливіших правових явищ, яке виступає основною формою існування правових актів. У зв'язку з цим мова права є центральним питанням юриспруденції, на якому зав'язані такі ключові її проблеми, як пізнання, інтерпретація» [5, с. 367].

Феномен мови права є об'єктом вивчення низки наук: юридичних (загальна теорія держави і права, філософія права, історія держави і права, логіка права, юридична герменевтика, юридична техніка), філологічних (теорія мовної комунікації, стилістика, термінознавство, лексикографія, семасіологія, історія мови, прикладна лінгвістика, культура мови, судова риторика), а також формальної логіки, інформатики, філософії, соціології, історії, дипломатики, текстології тощо. Кожна з цих наукових галузей досліджує мову права доволі специфічно, розглядаючи феномен вербального втілення правової думки з різних позицій, у різних аспектах і площинах, за допомогою притаманних кожній науковій галузі наукових підходів і методів. Проте наприкінці минулого століття з'являється нова самостійна наукова галузь, яка втілює міждисциплінарний підхід до вивчення складного феномену мови права, розро-

бляє власний науково-теоретичний і методичний апарат, спрямований на фундаментальне системне дослідження мовних явищ і процесів у юридичній сфері, засоби й інструменти ефективної правової комунікації — юридична лінгвістика [9]

Питаннями мови та права займається розділ науки, який називається «правова лінгвістика». Вперше цей термін з'явився в німецькій лінгвістичній науці, його ввів Адальберт Подлех в 1976 році. На думку дослідника, правова лінгвістика — це сукупність всіх методів і результатів досліджень, які стосуються питань зв'язку мови і правових норм, і відповідають вимогам сучасної лінгвістики [7, с. 107].

Мова права побудована на основі використання стандартизованих, графаретних словосполучень, які називаються кліше. Ці стандартизовані зворти забезпечують юридичній мові точність та граничну лаконічність.

Стилістична диференційованість мови права обумовлена широкою і розгалуженою сферою її застосування: законодавство, судочинство, нотаріат, діловодство, юридична наука й освіта, правова інформація, правова публіцистика. Правнична мова у кожній із названих комунікативно-функціональних галузей характеризується певним набором специфічних рис, функцій, інвентарем мовних засобів, композиційною системою функціональних різновидів і жанрово-ситуативних стилів.

Так, згідно характеристики С. Е. Зархіної для законодавчого підстилю, який реалізується у законах та інших нормативно-правових актах, характерною є така сукупність специфічних ознак (на лексичному, семантичному, граматичному та стилістичному рівнях):

- наявність термінів законодавства, офіційних номенклатурних позначень, абревіатур;
- нормативна дефінітивність термінів і номенклатурних назв (кодифіковані законодавчі визначення);
- законодавча фразеологія (юридичні формули, штампи, кліше);
- моносемантизм (на рівні контексту);
- узагальнено-абстрагований виклад правового змісту (відповідні лексико-граматичні моделі, форми, конструкції);
- стандартизованість (лексичних, граматичних, синтаксичних і композиційних засобів);
- іменниковий характер тексту (віддієслівні та відприкметникові іменники, відіменні приіменники та ін.);
- переважання дієслів у формі 3 особи однини теперішнього часу, інфінітива у поєднанні з предикативним прислівником, прикметником чи дієсловом;
- синтаксичні конструкції у формі регулятивно-нормативних тверджень (констатаційного, зобов'язального, імперативного, заборонного, оцінно-правового характеру);

- застосування граматичної категорії модальності для регламентації різних моделей правової поведінки (можливості/неможливості, бажаності/небажаності, необхідності, обов'язковості дії);
- узагальненість та знеособленість викладу (безособові, неозначено-особові, узагальнено-особові, інфінітивні, дієприслівникові, інші конструкції);
- імперативний інфінітив;
- поширеність речень із пасивно-зворотними дієсловами в ролі предиката та пасивних конструкцій;
- предикативні форми у якості безособових речень;
- переважання складнопідрядних синтаксичних конструкцій над складносурядними і безсполучниковими;
- суб'єктивно-авторська відстороненість;
- монологічний характер викладу;
- стилістична однорідність, нейтральність, коректність;
- логічна впорядкованість викладу нормативного змісту на рівні тексту, рубрикації, графічних засобів;
- відсутність зайвих та стилістично недоречних елементів [1, с. 96].

Така характеристика, наведена Зархіною С. Е. цілком може бути застосованою до латинськомовного законодавчого документу. На матеріалі проаналізованих латинськомовних законодавчих документів можна виділити наступні граматичні особливості законодавчих актів:

- Використання 1-ої особи множини в дієслівних формах:

Nos igitur ordinem ipsum opportunis favoribus prosequentes, ad eius augmentum benignius intendentes, **statuimus...**(Supra montem. Nicolai IV)

Тому, вступаючи до ордену із благочестивими пожертвами, [і] спрямовані на її (Церкви) більш добродієсне збільшення, ми постановляємо...

Volumus et expresse comitibus nostris **mandamus**, ut villae nostrae in dominicatae... (Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782, wydanego. Т.1. Edictum Pistensia)

Ми бажаємо і чітко доручаємо нашим союзникам, щоб наші володіння у господарських...

Nos Ioannes Wyhowski Generalissimus Exercitum Zaporoviensium cum tota Militia Zaporouiana notum testatumque facimus. (Універсал Івана Виговського, яким він уповноважив Юрія Немирича, Івана Ковалевського та Івана Федоровича вести переговори з послом шведського короля й укласти договір зі Швецією).

Ми, Іван Виговський, гетьман Війська Запорозького з усім Військом Запорозьким тим заявляємо. (Універсал Івана Виговського, яким він уповноважив Юрія Немирича, Івана Ковалевського та Івана Федоровича вести переговори з послом шведського короля й укласти договір зі Швецією).

- Застосування віддієслівних іменникових та прикметникових форм Gerundium та Gerundivum; Nulla vidua dstringatur **ad se maritandum**, dum voluerit vivere sine marito... [11]

Ніяка вдова не повинна бути змушена до шлюбу, поки бажає жити без чоловіка... [10, Supra montem. Nicolai IV]

...ut omnes, quoad **ad servandum** huiusmodi vitae formam assumi contigerit...

...що всі, хто для служіння буде дотримуватися цієї форми життя...

Et **ad habendum** commune consilium regni de auxilio assidendo aliter quam in tribus casibus predictis... (Magna Charta Libertatum)

Для скликання загальної ради королівства при наданні допомоги в інших випадках, крім трьох вищезгаданих

- Використання підрядно-умовних речень з «si» та «ut», для вираження накладання певної заборони та покарання у випадку її невиконання;

Si quis episcopum aut presbiterum sive diaconum interfecerit... [6, De partibus Saxoniae]

Якщо хтось вб'є когось з єпископів або пресвітерів, або дияконів..

Ut ubicumque census novus impie addetus est et a populo reclamatur, iuxta in quaesitione misericorditer emendetur.

Якщо будь-де доданий новий ценз буде опротестований народом, потім милосердно має покращитися інквізицією [8, Edictum Chlotari].

- Для вираження знеособленості речення замість 3-ої особи одними використовується 1 особа множини;

Volumus ut per annos singulos intra quadragesima, dominica in palmis quae Osanna dicitur, iuxta ordinationem nostram argentum de nostro laboratu, postquam cognoverimus de praesenti anno quantum sit nostra laboratio, deferre studeant. (Magna Charta Libertatum)

Ми хочемо, щоб кожного року протягом сорокаденного посту, у пальмову неділю, яка називається Осана, наші гроші від нашої праці, після дізналися, що в теперішньому році, п'яту частину від нашої праці, намагаються перенести.

- Використання звороту Accusativus cum infinitivo:

Quod decedentibus Nobis de hac luce masculinam prolem nostram tantum et non **faemineam deberent habere** et sibi recipere nostrum in haeredem et successo rem Regni Poloniae...

Щоб нам пристойним з цього світла мають собі взяти і отримати чоловічий рід, але не жіночий у спадкоємці і приємники королівства Польського... [8, Privilegium Ludovici regis]

- Використання Gradus Superlativus:

Serenissimis, Celsissimis, Illustrissimis, Excellentissimis, Perillustribus, Illustribus, Generosis, Spectabilibus, Domibus, Regibus, Electoribus, Principibus, Marchionibus, Rebus publicis, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Civitatibus ets. [4, с. 105].

Найсвітлішим, найбільш високопоставленим, високороднішим, найнеперевешенишим, найбільш овіяним славою, знатного походження, благородним, неперевершеним государям, царям, керівникам, маркізам, політикам, союзникам, баронам, знаті, громадян та всім іншим.

• Використання специфічних фраз-кліше на вираження значення «смертна кара», «заборона»:

Si quis ecclesiam per violentiam intraverit et in ea per vim vel furtu aliquid abstulerit vel ipsam ecclesiam igne cremaverit, *morte moriatur*.

Якщо хтось із жорстокістю проникне до церкви і в ній силою або обманом вкраде або саму церкву піддасть вогню, *паде смертю* [6, De partibus Saxoniae].

De pignore: ut nullatenus alterum aliquis pignurare praesumat; et qui hoc fecerit, *bannum persolvat*.

Про поручительство: якщо ніяк хтось когось не приймає в завдаток, а хтось приймає, отримує заборону [6, De partibus Saxoniae].

Ita tamen, ut quicumque de hac secta legitime convictus et probatus fuerit, talis vita privari debeat [8, Decreta comitiis Radomien]

Тоді, якщо хтось буде запідозрений і звинувачений у підтриманні цього вчення, має бути позбавлений життя.

Стиль мови права латинськомовних законодавчих документів якісно не відрізняється один від одного. Йому притаманні: стислість, чіткість конкретизованість, уникнення абстрактивних значень та фразеологізмів. Часто можна помітити вкраплення питомо власних лексичних одиниць, які латинській мові не властиві, але використовуються в розмовній мові даного відповідного ареального функціонування.

Стилістично від решти законодавчих документів відрізняється папська булла. Тексти даного нормативного акту частіше всього наповнені метаформи, епітетами та іншими фігурами мови, які змінюють характер документу із цілком офіційного до урочисто-піднесного. Це, перш за все, пояснюється, приналежністю булли не до світського документообігу, а до церковного, а також особливостями функціонування папської канцелярії.

Література

1. Зархіна С. Е. Мова права як предмет філософсько-логічного аналізу (історичний аспект): дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук: 12.00.12 / С. Е. Зархіна; Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. — Х., 2005.
2. Шепелёв Артур Николаевич Характеристика юридического языка / Социально-экономические явления и процессы. 2012. № 1. С. 217–221.
3. Шепелев, А.Н.(Артур Николаевич). Язык права как самостоятельный функциональный стиль: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. — Нижний Новгород, 2002. — 23 с.
4. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687) / Упорядники: Іван Бутич, Вячеслав Ринсевич, Ігор Тесленко. — Київ-Львів, 2004. — 1088 с. (Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України; Наукове товариство імені Шевченка; Центральний державний історичний архів України, м. Київ).
5. Юридична енциклопедія / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, Т. 3: К — М. — 2001. — 792 с.
6. MGH. Leges. Volumus II. Capitularia regum Francorum.
7. A. Podlech, Rechtslinguistik, в: D. Grimm, (под ред.), Rechtswissenschaft und Nachbarwissenschaften, II. Geschichte, Logik, Linguistik, Informatik, Friedensforschung, Finanz, Didaktik, München 1976, с. 105–116.]
8. Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782, wydane-go. T.1.Edictum Pistensia
9. http://jurfak.univer.kharkov.ua/studentu/newlections/Tema_3_Pravnicha_lingvistika.pdf
10. <http://www.papalencyclicals.net/>
11. <http://www.thelatinlibrary.com/magnacarta.html>